

INSTITUT ZA POVIJESNE ZNANOSTI
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
Odjel za arheologiju

PRILOZI

8.

PRILOZI		
VOL. 8	S 1 – 160 P	1991.

Zagreb 1991.

PRILOZI		
VOL. 8	S 1 – 160 P	1991.

Zagreb 1991.

IZDAVAČ – PUBLISHER

Odjel za arheologiju
Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
41000 Zagreb, Krčka 1.

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK – EDITOR IN CHIEF

Željko Tomičić

REDAKCIONI ODBOR – EDITORIAL COMMITTEE

Dunja Glogović (Zagreb), Silvija Jančevski (Virovitica),
Remza Košćević (Zagreb), Zorko Marković (Koprivnica), Branka Migotti (Zagreb),
Kornelija Minichreiter (Zagreb), Željko Tomičić (Zagreb).

IZDAVAČKI SAVJET – EDITORIAL ADVISORY BOARD

Projektno vijeće odjela za arheologiju: Marija Buzov (Zagreb), Dunja Glogović (Zagreb),
Remza Košćević (Zagreb), Rajka Makjanić (Zagreb), Kornelija Minichreiter (Zagreb),
Duje Rendić – Miočević (Zagreb), Mate Suić (Zagreb), Željko Tomičić (Zagreb),
Ksenija Vinski-Gasparini (Zagreb), Zdenko Vinski (Zagreb).

TEHNIČKI UREDNIK – TECHNICAL EDITOR

Tomislav Katalinić

PRIJEVOD – TRANSLATION

Rajka Makjanić

TISAK – PRINTED BY

TIZ »Zrinski« Čakovec

NAKLADA – CIRCULATION

600 primjeraka
GODIŠNJAK – ANNUAL

Svezak je tiskan uz novčanu potporu Ministarstva znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske.

SADRŽAJ — CONTENTS

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI — ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

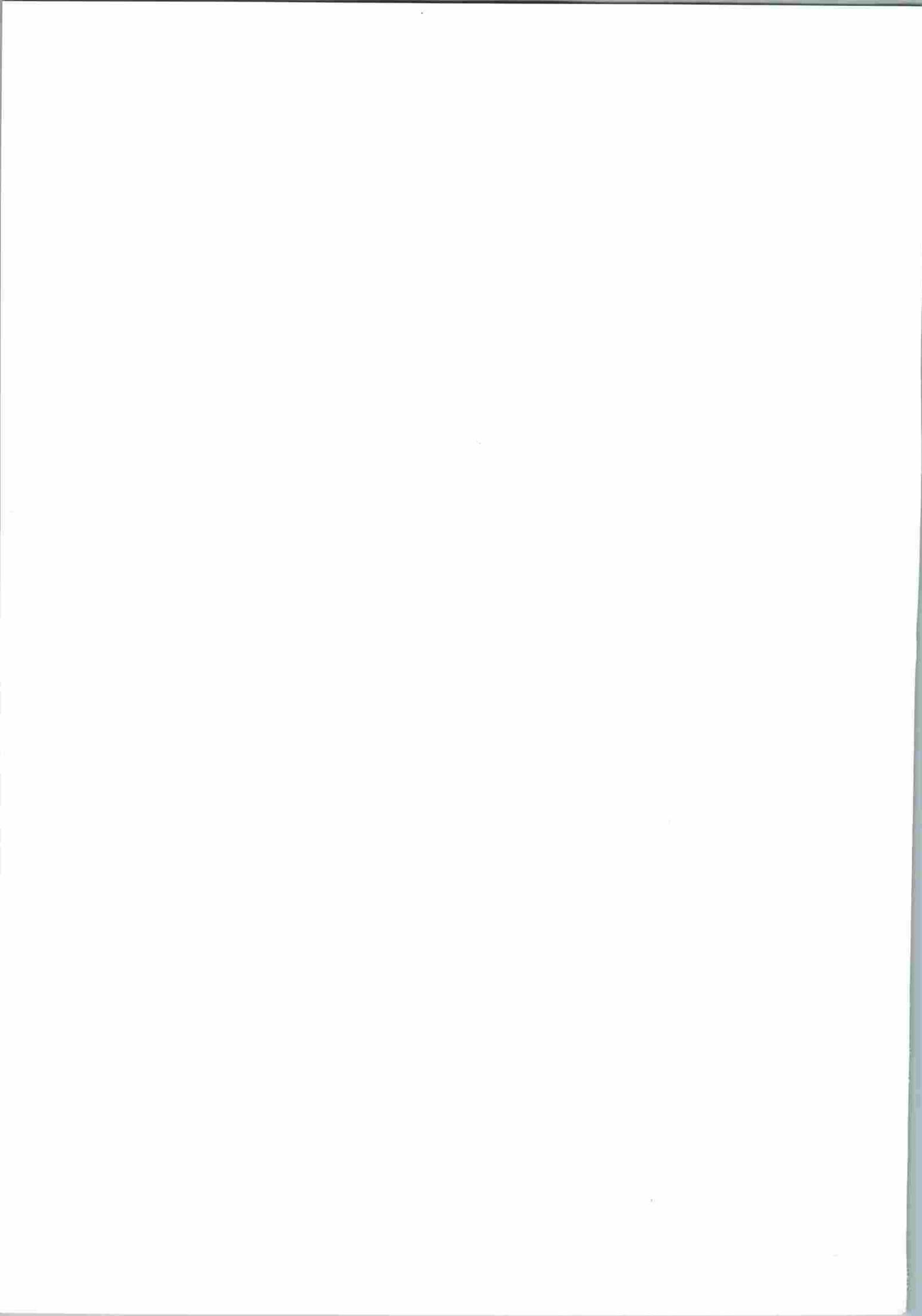
<i>Ivančica Pavišić</i> , Prapovijesno nalazište Mali Zagreb u Špišić Bukovici — prilog poznavanju Virovitičke grupe	5 – 16
Table (Plates): 1-5	
<i>Dunja Glogović</i> , Prahistorijski nakit iz zbirke Stomorica u Novalji	17 – 24
Table (Plates): 1-4	
<i>Remza Košćević</i> , Pečatne kapsule iz Siska	15 – 36
Table (Plates): 1-3	
<i>Goranka Lipovac</i> , Razmatranje o problemima antičkog bedema grada Krka — povodom novih nalaza	37 – 46
Table (Plates): 1-5	
<i>Marija Buzov</i> , Mozaička dekoracija u kasnoantičkoj arhitekturi na istočnoj obali Jadrana	47 – 94
Table (Plates): 1-35	
<i>Željko Tomičić</i> , Novi prilozi vrednovanju ostavštine srednjovjekovnog groblja Bijelo Brdo II	95 – 148
Table (Plates): 1-28	

PRIKAZI

<i>Bruno Milić</i> , RAZVOJ GRADA KROZ STOLJEĆA: PRAPOVIJEST — ANTIKA, Zagreb, 1990. (<i>Marija Buzov</i>)	149 – 151
<i>Huw M. A. Evans</i> , THE EARLY MEDIAVAL ARCHAEOLOGY OF CROATIA A.D. 600 – 900, BAR International Series 539, Oxford 1989, (<i>Tajana Sekelj</i>)	151 – 155
Izložba »Najstarije Topusko«, (<i>Goranka Lipovac</i>)	153 – 154
KRATICE	155 – 157

PRILOZI		
VOL. 8	S 1 – 160 P	1991.

Zagreb 1991.

Remza Košćević

PEČATNE KAPSULE IZ SISKA

Izvorni znanstveni rad -
Antička arheologija

Original scientific paper -
Roman archaeology
UDK 904:739.2(497.13)“0/3”
Primljeno - Received: 20. 06. 1991.

Remza Košćević
Institut za povijesne znanosti
Odjel za arheologiju,
Zagreb YU, Krčka 1

U tekstu je obrađena veća skupina tzv. pečatnih kapsula, koje potječu iz Siska. Radi se o minijaturnim kutijicama, koje su služile za zaštitu pečata otisnutog u vosku, a poklopac im je najčešće bio ukrašen. Pripadaju razdoblju 1 do sredine 3 st.

U prvom svesku ovog časopisa, dok je još nosio stari naziv¹, objavljen je tekst o funkciji malih recipijenata — pečatnih kapsula (Siegelkapseln, seal boxes). Ovdje će biti obrađena skupina nalaza te vrste koja potječe iz antičke Siscije, a pohranjena je u Arheološkom muzeju u Zagrebu.² Skupina, koja sadrži 76 komada cijelih kapsula ili njihovih dijelova, ilustrirana je na tablama sa 41 primjerkom, od kojih je 8 već ranije objavljeno, a 7 primjeraka preuzeto je iz publikacije o emajliranim broncama I. Sellye iz 1939. godine. Primjerci T. II, 37, 38 i kat. br. 72 su od olova, a ostali od bronce.

Zajedničke karakteristike ovih kapsula svode se na zglobni pregib — kojim su povezane sa poklopcem i na kružne otvore u dnu te polukružne na bočnim stijenkama donjeg dijela, dok se u odnosu na sam oblik i ukras, kao i neke konstrukcijske elemente, dosta razlikuju. Zatvaraju se na tri načina: čvrsto zatvaranje pri kojem bočne stijenke poklopca prelaze preko onih na donjem dijelu (T. I, 1, 2), ovlašno zatvaranje pomoću trna na poklopcu i udubljenog ležišta za trn na donjem dijelu (T. I, 9 i dalje) te jednostavno prislanjanje poklopca na donji dio (T. I, 3, 5 — 8). Emajlirani poklopci nemaju izražene okomite stijenke, forma im je pločasta kao kod privjesaka.

Kapsule se vremenski smještaju u raspon od 1 do sredine 3 st. Unutar sisačke skupine zastupljeno je više oblika.

1. Četvrtaste kapsule T. I, 1, 2, T. III, sl. 1, 2, imaju jednostavnu formu za koju je tipična duga žičana osovina preko koje se pregiba poklopac te duboke bočne stijenke na obadva dijela sa poluk-

ružnim otvorima, koji u zatvorenom stanju obrazuju kružne bočne otvore. Primjerak br. 1 ima još i trokutne otvore na prednjim odrezanim kutovima.

Četvrtaste kapsule predstavljaju dosta rijedak nalaz, a mogu se datirati u 1. st. Takvi, također neukrašeni primjerci, poznati su još iz Firenze (Museo archeologico), iz Rheingönheima i Ljubljane (Ulbert, 1969: 50, T. 4, 25 — 27, T. 41, 28; Sivec, T. 40, 32).

Emajlirane četvrtaste kapsule, sa varirajućom jednostavnijom ili složenijom kombinacijom udubina i pregrada, poput primjeraka iz Ptuja i Trier (Sellye, T. VII, 17; Schindler, 163), među sisačkim primjercima nisu zastupljene.

2. Od primjeraka ovalnog oblika T. I, 3, 4 i kat. br. 5, T. III, sl. 3, kompletno sačuvani neukrašeni prvi komad ima cijevasti zglobni pregib, sastavljen od tri šira članka te žličasto oblikovan donji dio, bez izdvojene ravnine dna. Donji dijelovi br. 4 i kat. br. 5, koji imaju zaravnjeno dno i duboke zakošene okomite stijenke, bez elemenata za zglob, predstavljaju vjerojatno neuspjele i odbačene komade.

Bez odgovarajućih komparativnih primjera, užu vremensku pripadnost unutar prva dva stoljeća, za ovaj izuzetno rijetki oblik, nije moguće odrediti.

Izuzev opisane četvrtaste i ovalne kapsule, sve preostale — bez obzira na oblik — imaju uski tročlani zglobni pregib.

3. Kružne kapsule T. I, 5 — 14, T. III, 4 — 6, variraju uglavnom oblikom i dekoracijom poklopca.

a. Varijacija zastupljena sa 23 primjerka, od čega šest kompletnih kapsula, sedam poklopaca i deset donjih dijelova (br. 5 — 8 i kat. br. 9 — 18, 20 — 28), pokazuje jače ili slabije (br. 5) ili nimalo (br. 6, 7) izražene okomite stijenke poklopca — kojemu je površina glatkim ili perlato uobličanim koncentričnim rebrima podijeljena u dva pojasa — zatim polukuglastu zakovicu u centralnom otvoru (br. 6, kat. br. 9, 15, 18), a katkad i čavlice polukuglastih glavica na osovini zgloba (br. 8) te bijelu metalnu prevlaku, sačuvanu samo kod primjerka kat. br. 15. U sadašnjem stanju sačuvanosti, neizvjesno je da li su — pored za varijantu karakteristične centralne zakovice i metalne prevlake — svi primjerci izvorno posjedovali i ostale ukrasne elemente. Znatnije odstupa primjerak većeg promjera br. 8, koji na blago zaobljenom poklopcu, umjesto koncentričnih rebara ima ugravirane glatke brazdice. Dimenzije ostalih komada ujednačene su i kreću se od 18 do 29 mm, a promjer kod najvećeg broja primjeraka, koji pripadaju istoj radioničkoj seriji, iznosi 20 — 23 mm.

Ovakve kružne kapsule, koje prethode emajliranim iste forme, pripadaju 1 st., a trajanjem prelaze njegove okvire. Poznate su i iz Ivoševaca i Ptuja, a više kružnih donjih dijelova sa tri otvora u dnu, pronađeno je i u Rheingönheimu (Nedved: 158, sl. 2, 91; Sellye: 83, T. XV, 1, 3; Ulbert, 1969: 50, T. 41, 21 — 23).

Donji dijelovi kapsula br. 9 i kat. br. 30, 31, od prethodnih se razlikuju prema valjkastom dijelu sa gornjom udubinom za trn koji je, poput nosa kod lucerni, izdvojen iz bočne stijenke, a karakterističniji je za emajlirane kružne kapsule. Kako poklopci nisu sačuvani, pripadnost određenom obliku kao i vremenske okvire, za ove komade nije moguće ustanoviti. Istovrsni primjerci sa takvim valjkastim dijelom, ukrašeni na način prethodne varijante, poznati su iz Britanije (Collingwood i Richmond, Fig. 109).

b. Unutar emajliranih kružnih kapsula br. 10 — 14, koje karakteriziraju poklopci bez okomitih stijenki i pločasti nastavak sa trnom te odgovarajuća udubina na valjkastom završetku donjeg dijela, primjerak br. 10 ima jedno vanjsko prstenasto i jedno veće unutarne kružno ležište, a ostali komadi br. 11 — 14 imaju po dva prstenasta i jedno manje središnje kružno ležište. Kod svih pet primjeraka, mjestimično nareckanog ruba, višebojni emajl je neposredno ulagan u naizmjeničnim kolorističkim segmentima. Kod slične kapsule iz Varaždinskih Toplica, vanjski pojas sadržavao je monokromni emajl u koji su izravno bile uložene perlice druge boje (Vikić i Gorenc: 112, T. XIX, 56, 6).

Kružne kapsule dekorirane emajlom, relativno se često susreću, a obzirom na složenije kombinacije polikromnog emajla, kao i komadi br. 10 — 14, postavljaju se u 2. i dijelom u 3. st. (Sellye: 83, T. XV, 8 — 10; Alfeldi, T. LXXVIII, 14; Walke: 58, T. 111, 29, 30).

4. Listolike kapsule T. I, 15 — 20, T. II, 21 — 36, T. III, sl. 7 — 12, obzirom na ukras, pripadaju dvjema varijantama.

a. Homogenu grupu pločastog poklopca, zastupljenu sa 18 primjeraka: tri kompletne kapsule (br. 15 — 17), osam poklopaca (br. 18 — 20 i kat. br. 43 — 47) i sedam donjih dijelova (kat. br. 48 — 54), objedinjuje pretežno točkasti ugravirani ornament sa ispunom u nijelu, još mjestimično sačuvanom u brazdicama i većim udubinama te bijela metalna prevlaka, sačuvana kod br. 15, 18 i kat. br. 43, 44. Najčešći puncirani motiv je vitičasti (br. 16 — 19), a po jednim primjerkom zastupljen je ukras kosih brazdica koje imitiraju žilice lista (br. 20) i motiv ptice izveden linijskim i točkastim graviranjem (br. 15). Oblik nastavka nad valjkasto modeliranim završetkom donjeg dijela, donekle varira, ali pretežno ima kružnu ili oblu formu. Vanjska rubna linija kod komada br. 15, koji ujedno predstavlja najreprezentativniji primjerak unutar grupe, fino je lomljena i na poklopcu i na donjem dijelu.

Opisane kapsule pripadaju 1 st., a izvan Siska evidentiran je samo jedan takav poklopac, duljine 24 mm i sa punciranim vitičastim ornamentom, iz Windischa, interpretiran kao privjesak te jedan donji dio oblika br. 16 iz Ilidža kod Sarajeva (Unz: 25, Abb. 12, 135; Kellner, sl. 53).

b. Emajlirane listolike kapsule br. 21 — 36 imaju pločaste poklopce bez okomitih stijenki, katkad nazupčenih ili nareckanih vanjskih bridova ruba te sa donjim nastavkom varirajuće forme, a najčešće u vidu oble pločice. Samo je primjerak br. 27 na površini djelomično sačuvao bijelu metalnu prevlaku. U dizajnu pregrada, ove kapsule pokazuju više kombinacija.

Primjerci br. 21 — 25, uz unutarne kružno, imaju i jedno pojasno ležište u koje je — kod br. 21 — 23 — emajl bio slagan u segmentima, direktno boja uz boju. Izuzev komad br. 21, kod ostalih se i na donjem dijelu poklopca nalazi jedno trokutno ležište (br. 24), koje može biti i djelomično pregrađeno (br. 22, 23) ili pak dva izdužena ležišta spojena u formi slova »V« (br. 25). Primjerci ove varijacije poznati su i iz Surduka te iz Dalmacije (Sellye, T. XV, 14; Nedved: 156, sl. 2, 74). Velika snižena kružna polja kod poklopaca br. 24, 25 nisu nosila emajl nego neki vjerojatno metalni dodatni ukras, fiksiran kroz centralnu perforaciju.

Od primjeraka br. 26, 27, kod kojih je emajl bio uloženi u trokutne udubine, kao zasebna ležišta vanjskog prstenastog pojasa te u onu istog oblika smještenu na donjem kraju poklopca, prvi ima i malo unutarne pojasno ležište dok je kružno polje u središtu zaravnjeno, a kod drugoga — sa šiljatim rubnim nastavcima, u centru poklopca nalazi se kružna udubina. Iz Siska se navode još tri takva poklopca, a istovjetni su poznati i iz Mađarske (Sellye: 84, T. XV, 16, 17).

Unutarne pregrade primjeraka br. 28, 29, od kojih je drugi djelomično sačuvao rubne ureze, približno su srcoliko riješene i imaju volutaste, unutra svijene krajeve, a velika ležišta — unutar izvan pregrada, bila su ispunjena emajlom. Drugečiju, pravu srcoliku formu sa unutarnjim kružnim ležištem, ima pregrada kod primjerka ove iste forme iz Ptuja, dužine 50 mm, koji je nosio crveni

i plavi emajl (Horvat, T. 2, 8). Za razliku od ovog ptujskog, oblik koji zastupaju prva dva komada br. 28, 29, samo sporadično se susreće.

Okomitu unutarnju pregradu, koja se račva u formu dvostruke arkade, imaju poklopci br. 30 — 32 sa tri ležišta i sa pretežno oblim donjim završetkom; kod prva dva komada, u kraćim potezima sačuvane su i rubne brazdice. Pregrade poklopca br. 32, koji najvjerojatnije predstavlja pogrešno odljeveni komad, izgubile su formu arkade. Kapsule sa arkadnim pregracima, evidentirane su u Sloveniji, Dalmaciji i Mađarskoj (Saria: 202, sl. 15; Dediščina: 104, 1; Nedved, sl. 2, 75; Sellye: 85, 86, T. XV, 22, 25). Nešto drugačiji dizajn takve pregrade ima poklopac iz Ljubljane (Dediščina: 104, 1), a istovjetna kompletna nepublicirana kapsula, pronađena 1980. godine u Ptuju, sačuvala je u gotovo originalnom stanju i emajl ispunu: srednje ležište sadrži emajl nijanse između karmina i cinobera, a postrana arkadna ležišta ispunjena su emajlom kobaltno plave nijanse, sa malim bijelim i crnim kružnim ispunama od kojih samo jedna veća, smještena pri vrhu poklopca, ima vlastitu metalnu prstenastu pregradu.

Samosvojno rješenje pregrada pokazuje primjerak br. 33 sa unutarnjim listolikim i sa dva uska zakrivljena postrana ležišta. Srodan oblik pokazuje i jedan poklopac iz Straubinga (Walke: 155, T. 111, 25).

Kapsule br. 34 — 36 imaju po šest laticastih ležišta zupčastih rubova, koja su nosila — naizmjenično uloženi — dvobojni emajl. Takav komad navodi se i iz Novih Banovaca (Sellye: 84).

Izuzev primjerke br. 26, 27, koji najvjerojatnije još spadaju u 1 st., ostale listolike emajlirane kapsule br. 21 — 25, 28 — 36, pripadaju u 2 (Horvat: 51) i djelomično u 3 st.

Donji dijelovi T. II, 37 — sa suženim nastavkom u formi izljeva na posudi, zatim T. II, 38 — oblikovan poput grabilice i sa fiksnom prečkom na mjestu članaka za zglojni pregib te kat. br. 72, koji konstrukcijski jako odstupaju od uobičajenog oblika, predstavljaju eksperimentalne ili odbačene komade, za koje ne postoje nikakvi komparativni primjeri.

Najkvalitetnije rađena kapsula T. II, 39 sa dubokom okomitom stijenkama, kod koje je — u rasporu i obliku ležišta — sadržana blaga antropomorfna konotacija, predstavlja unikatni primjerak oblika, kakav je izvan Siska zasada nepoznat.

Od rombičnih kapsula nazupčenih rubova T. II, 40, 41, T. III, 13, 14, prvi ima dva uska ležišta, od kojih vanjsko još sadrži emajl ispunu, i jedno malo centralno, a sva tri oblikom prate liniju poklopca; drugi primjerak, unutar velikog rombičnog ležišta, ima i jedno centralno kružno sa vlastitom pregradom. Veći broj emajliranih rombičnih kapsula, pretežno sa kružnim unutarnjim ležištem, poznat je iz Mađarske, a oblik se javlja i u Njemačkoj i drugdje (Sellye: 86, 87; Walke, T. 111, 31). Kapsule br. 39 — 41 mogu se smjestiti u vremenski raspon 2 i dijelom 3 st.

Raširenost pečatnih kapsula seže od Britanije do Sirije, a u Panoniji predstavljaju sasvim uobičajene nalaze. U mađarskom dijelu te provincije, vremenski ranije četvrtaste, kružne i listolike kapsule bez emajla, gotovo u potpunosti nedostaju. Sa 76 primjeraka, Sisak je zasada najjače panonsko nalazište pečatnih kapsula.³

Vodeći, općerašireni oblik, na koji se izgleda odnosi i najveći broj do sada otkrivenih primjeraka, jest onaj u formi kakvu imaju br. 28, 29, ali sa pregracima kao kod već navedenog ptujskog komada (Horvat, T. 2, 8): sa više mađarskih lokaliteta poznato je 14 takvih kapsula, iz Dura Europos 6, iz Firenze 2, a više primjeraka potječe i iz Saalburga i Straubinga i td. (Sellye: 85, T. XV, 28; Toll: 29, 30, T. VIII, 5 — 10; Museo archeologico Firenze; Saalb.Jahrb., 1930, T. XXIV, 12; Walke, T. 111, 26). Drugi, također listoliki oblik na koji se češće nailazi, zastupaju kapsule br. 30, 31.

Među rjeđe oblike, kojih unutar sisačke skupine nema, spadaju: kružne kapsule sa nizovima istosmjerno postavljenih trokutnih udubina ispunjenih crvenim emajlom, kao kod primjerka iz Aislingena, zatim listolike kapsule sa plastično izvedenom lunulom, kao kod komada iz Ivoševaca te kružne kapsule sa perlastim obrubom i ugraviranom predstavom Viktorije, kao što su komadi iz Hofheima (Ulbert, 1959, T. 21, 11; 1971, Abb. 7, 2, 3; Nedved, sl. 2, 93). Kapsule sa plastično izvedenim falusom (phallos) evidentirane su u Ninu i na nepoznatom mađarskom nalazištu, a čini se da imaju češću pojavu u Barbariku (Nedved: 168, br. 94; Sellye: 85, T. XV, 30). Kapsule sa prikazom orla raširenih krila, navode se iz Siska, Novih Banovaca te iz Carnuntum-a u Mađarskoj i Torda u Rumunjskoj, a poznate su i u Njemačkoj (Sellye: 83; Böhme: 292). Asimetrična listolika varijacija poznata je iz Vršca (Sellye: T. XX, 20).

Samo u Britaniji pojavljuje se rombična forma sa ugaonim nastavcima i u šahovnicu složenim udubinama za emajl te četvrtasta forma sa specifičnom mustrom pregrada, oblikovanih u otočkom keltskom stilu (Collingwood i Richmond, Fig. 109).

Pečatne kapsule su minijaturene kutijice koje su služile za zaštitu pečata otisnutog u vosku u njihovom donjem dijelu. Pronađene su uglavnom u kastrumima, kastelima i vojnim postajama te u termama, dok se u vrlo skromnom broju pojavljuju i u civilnim naseljima. U dostupnoj literaturi nisu evidentirani takvi nalazi iz grobova. Njihova povezanost sa vojskom ispoljena je ne samo preko vojnog karaktera nalazišta sa kojih uglavnom potječu, nego i na temelju dekoracije. Točkasti i linijski ugravirani i nijelirani ornament, kakav nose primjerci iz 1 st. T. I, 15 — 20, javlja se i na sinhronim vojničkim pojasi garniturama. U pogledu zadovoljavajućeg definiranja namjene kapsula, nameće se mogućnost da su njima možda bili pečaćeni vojni dokumenti ili priznanja. Mada hipotetična, jer nije i arheološki fundirana, ova ideja ne izgleda sasvim neprihvatljiva. Za potvrdu izvjesne veze kapsula i natjecateljskih ili drugih priznanja, indikativna je pojava Viktorije i na neki-

ma od poklopaca kapsula (Ulbert, 1971: 282), koja spada među dekorativne motive kakvi se javljaju i na drugim predmetima iz kategorije vojnih odličja.

BILJEŠKE

1. R.Košević, O namjeni jednog antičkog upotrebog predmeta, Prinosi Odjela za arheologiju 1., Zagreb 1983.
2. Materijal je dobijen na obradu u vrijeme kad je ustanovu vodio akademik Duje Rendić-Miočević, kojemu dugujem veliku zahvalnost.
3. Konstatacija se ne bazira na stvarnim statističkim podacima, nego se oslanja samo na do sada objavljeni materijal. U Sisačkom muzeju pohranjeno je više primjeraka kapsula, koji još nisu publicirani.

KATALOG

1. Četvrtasta neukrašena kapsula sa tri kružne perforacije u dnu donjeg dijela i sa dva polukružna otvora na njegovim dužim bočnim stranama. Na zadebljanoj kraćoj stražnjoj strani nalazi se cijevasti otvor. Kroz bočne stijenke poklopca provučena je žičana osovina, koja spaja oba dijela, a kojoj su krajevi izvana raskucani. Bočne stijenke poklopca preklapaju se preko donjih do proširenog vanjskog ruba dna, a na prednjim kutovima poklopca nalaze se trokutni otvori. Bronca. Inv.br. 3875. Dim. 20 x 17 x 6 mm. (T. I, 1, T. III, sl. 1)
2. Donji dio četvrtaste kapsule sa tri perforacije u dnu i sa dva otvora na bočnim stranama te sa neujednačeno izvučenim okvirom oko dna, koji se na uglovima prekida. Na stražnjoj strani je cijevasta šupljina za žičanu osovinu, a ispod ove jedna duža pukotina. Bronca. Inv. br. 3875. Dim. 21 x 16 x 4 mm. (T. I, 2, T. III, sl. 2)
3. Ovalna kapsula konkavno oblikovanog donjeg dijela, sa tri otvora u dnu i dva na bočnoj stijenci. Zglobni pregib sastoji se od tri duža članka, povezana žičanom osovinom, kojoj su krajevi izvana raskucani. Bronca. Inv.br. 3836. Dim. 21 x 16 x 5 mm. (T. I, 3, T. III, sl. 3)
4. Donji dio ovalne kapsule sa otvorima kao u prethodnog komada. Na mjestu zgloba izdvaja se samo mali trakasti komadić. Bronca. Inv.br. 3863. Dim. 19 x 12 x 4 mm. (T. I, 4)
5. Donji dio ovalne kapsule sa tri otvora u ravnom dnu i sa plitkim uleknućima umjesto bočnih otvora. Gornji rub je sasvim ravan i ne pokazuje tragove ostatka zgloba. Bronca. Inv.br. 3863. Dim. 21 x 14 x 5 mm.
6. Kružna kapsula sa dva otvora u bočnoj stijenci i četiri u dnu donjeg dijela, te sa centralnim kružnim otvorom i sa dvostrukom glatkom kružnom brazdicom na poklopcu. Čavlič u zglobnom pregibu recentno je nadomješten komadićem brončane žice. Dno je oštećeno a rubovi neravni. Bronca. Inv.br. 3862. Dim. 23 x 7 mm. (T. I, 5)
7. Kružna kapsula sa otvorima kao u prethodnog komada. Poklopac bez okomite stijenke, podijeljen je koncentričnim rebrima u dva kružna pojasa. U središtu poklopca sačuvana je polukuglasta zakovica odnosno štift od bijelog metala. Na vanjskoj strani dna donjeg dijela, odozdo, nalazi se kružno rebro. Oštećena. Bronca. Inv.br. 3866. Dim. 21 x 8 mm. Objavljena (?): Sellye, T. XV, 1. (T. I, 6, T. III, sl. 4)
8. Kružna kapsula sa brojem i rasporedom otvora te sa izgledom poklopca i donje strane dna, kao kod prethodnog komada. Centralna perforacija na poklopcu je prazna, a okomita stijenka poklopca mjestimično je deformirana. Bronca. Inv.br. 3878. Dim. 21 x 6 mm. Objavljena (?): Sellye, T. XV, 3. (T. I, 7)
9. Kružna kapsula kao prethodne. Centralna perforacija poklopca zapunjena je bijelim metalom. Oštećena, nedostaje dio poklopca i čavlič u zglobu. Bronca. Inv.br. 3864. Dim. 20 x 5 mm.
10. Kružna kapsula kao prethodne. Otvor na poklopcu je prazan, nedostaje čavlič zgloba. Bronca. Inv.br. 3846. Dim. 20 x 4 mm.
11. Kružna kapsula kao prethodne, sa sačuvanom polukuglastom zakovicom od bijelog metala. Nedostaje čavlič zgloba. Bronca. Inv.br. 3879. Dim. 21 x 5 mm.
12. Poklopac kružne kapsule sa dvostrukim koncentričnim rebrom i praznom centralnom perforacijom. Bronca. Inv.br. 3868. Dim. 24 x 2 mm.
13. Poklopac kružne kapsule kao prethodni. Oštećen. Bronca. Inv.br. 3868. Dim. 29 x 2 mm.
14. Poklopac kružne kapsule kao prethodni, sa sačuvanom zakovicom od bijelog metala. Bronca. Inv.br.: nečitak. Dim. 21 x 3 mm.
15. Poklopac kružne kapsule kao prethodni. Centralni otvor zapunjen je bijelim metalom, a na čitavoj površini sačuvani su tragovi bijele metalne prevlake. Bronca. Inv.br. 3869. Dim. 21 x 2 mm.
16. Poklopac kružne kapsule bez okomite stijenke, sa dvostrukim koncentričnim rebrom, od kojih je ono unutarnje perlasto oblikovano. Centralni otvor je prazan. Bronca. Inv.br.: nečitak. Dim. 19 x 1 mm.
17. Poklopac kružne kapsule kao prethodni, sa dvostrukim glatkim rebrom i sa djelomično sačuvanom zakovicom od bijelog metala. Nedostaje pločica zgloba. Bronca. Inv.br. 3869. Dim. 16 x 3 mm.

18. Poklopac kružne kapsule sa glatkim vanjskim i nazupčenim unutarnjim rebrom. Centralna zakovica sačuvana je malo iznad nivoa otvora. Nedostaje pločica zgloba. Bronca. Inv.br. 3869. Dim. 18 x 2 mm.
19. Donji dio kružne kapsule sa dva otvora u okomitoj stijenci i četiri na dnu. Kroz obje pločice zgoba još je provučena žičana osovina sa krajevima oblikovanim u polukuglaste glavice. Bronca. Inv.br. 3882. Dim. 23 x 4 mm. (T. I, 8, T. III, sl. 5).
20. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Nedostaje dio dna. Bronca. Inv.br. 3882. Dim. 23 x 4 mm.
21. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Bronca. Inv.br. 3878. Dim. 21 x 4 mm.
22. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Nedostaje dio okomite stijenske. Bronca. Inv. br. 3877. Dim. 21 x 4 mm.
23. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Oštećen rub okomite stijenske. Bronca. Inv.br. 3878. Dim. 19 x 3 mm.
24. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Bronca. Inv.br. 3878. Dim. 20 x 4 mm.
25. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Između postranih pločastih članaka zgloba, sačuvan je i onaj srednji od poklopca. Bronca. Inv.br. 3878. Dim. 20 x 4 mm.
26. Donji dio kružne kapsule kao prethodni, sa četiri otvora u dnu i samo jednim plitkim otvorom u okomitoj stijenci. Oštećen. Bronca. Inv.br. 3865. Dim. 20 x 3 mm.
27. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Nedostaje veliki dio dna. Bronca. Inv.br. 3878. Dim. 19 x 3 mm.
28. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Nedostaje dio dna i okomite stijenske. Bronca. Inv.br. 3878. Dim. 19 x 2 mm.
29. Donji dio kružne kapsule sa dva otvora u okomitoj stijenci i sa tri u dnu. Na prednjem dijelu izdvojen je valjkasti završni dio sa gornjom udubinom. Bronca. Inv.br. 3853. Dim. 28 x 6 mm. (T. I, 9)
30. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Između postranih članaka, sačuvan je i onaj srednji od poklopca. Bronca. Inv.br. 3868. Dim. 26 x 3 mm.
31. Donji dio kružne kapsule kao prethodni. Nedostaje dio za zglobnu napravu. Bronca. Inv.br. 3857. Dim. 24 x 5 mm.
32. Poklopac kružne kapsule nareckanih rubova, sa zaobljenim donjim nastavkom. U prstenastom pojasu sačuvani su, na četiri mjesta, tragovi zelenog emajla, a u središnjem kružnom ležištu te u onom manjem na zaobljenom pločastom nastavku sa trnom, još se nalaze ostaci emajla cinober nijanse. Bronca. Inv.br. 3853. Dim. 28 x 19 x 5 mm. (T. I, 10)
33. Poklopac kružne kapsule nareckanog ruba. U većem prstenastom pojasu sačuvani su, u dva naest naizmjeničnih segmenata, ostaci emajla bijele i intenzivne zelene boje. Manji unutar-
nji pojas još sadrži pretežan dio emajla cinober nijanse, dok se u središnjem kružnom ležištu naziru tragovi bijelog emajla. Nedostaje završni dio poklopca. Bronca. Inv.br. 3857. Dim. 24 x 19 x 4 mm. (T. I, 11)
34. Poklopac kružne kapsule ukrašen emajlom, slično prethodnim komadima. Nedostaje završni dio. Bronca. Pr. 19 mm. Preuzeta: Sellye: 83, T. XV, 4. (T. I, 12)
35. Kružna kapsula sa četiri otvora u dnu i dva u zakošenoj okomitoj stijenci te sa udubinom za trn u valjkastom završetku donjeg dijela. Veći prstenasti pojas na poklopcu nareckanih rubova, sačuvao je masu neprepoznatljive boje, a manji unutarnji pojas još je ispunjen sa pet segmenata crvenog emajla karmin nijanse i sa jednako toliko segmenata maslinasto zelenog emajla. Središnje kružno ležište ispunjeno je masom sivkaste boje. Bronca. Inv.br. 3854. Dim. 30 x 22 x 7 mm. (T. I, 13, T. III, sl. 6)
36. Kružna kapsula ukrašena emajlom, poput prethodne. Bronca. Pr. 21 mm. Preuzeta: Sellye: 83, T. XV, 7. (T. I, 14)
37. Listolika kapsula sa tri otvora u dnu i dva u okomitoj stijenci te sa blagim istaknućima na lomljenoj vanjskoj liniji ruba, kod oba dijela. Na završnoj zaobljenoj pločici poklopca nalazi se trn, a u valjkasto oblikovanom završetku donjeg dijela je udubljenje za trn. Sitnim točkastim rubnim nizom, na poklopcu je ukviren ukras od kosih ureza, koji oblikuju figuru ptice te, do ovoga, još jedan krupniji točkasti niz, koji također oblikuje obrise ptice. Neke od krupnijih točkastih udubina još su ispunjene nijelom, a na površini su sačuvani i ostaci bijele metalne prevlake. Bronca. Inv.br. 3874. Dim. 28 x 5 mm. (T. I, 15)
38. Listolika kapsula kao prethodna. Završni dio poklopca, kao i onaj odgovarajući na donjem dijelu, oblikovani su sa blagim istaknućima ruba. Ukras na poklopcu, ukviren rubnim točkastim nizom, sastoji se od dva para nasuprotno postavljenih točkastih vitica, kojima svijeni krajevi završavaju većim točkastim udubinama. Ove, kao i dvije udubine smještene uz okomiti točkasti niz, ispunjene su nijelom. Kapsula nema trn na poklopcu niti udubinu za trn na valjkastom donjem dijelu. Bronca. Inv.br. 3470. Dim. 27 x 5 mm. (T. I, 16)
39. Listolika kapsula kao prethodna. Završni dio poklopca proširen je i zaobljen, a onaj odgovarajući na donjem dijelu ima pravilnu kružnu formu. Od ukrasa je sačuvan dio okomitog sitnog točkastog niza i par točkastih vitica. Površina poklopca je neravna i nagrižena, rubovi su oštećeni, a trn je polomljen. Bronca. Inv.br. 3876. Dim. 31 x 5 mm. (T. I, 17)
40. Poklopac listolike kapsule sa približno koničnim završnim dijelom. Ukras, obrubljen sitnim točkastim nizom, sačinjavaju dvije kružno svijene vitice, razdvojene okomitim nizom,

- a obje veće udubine uz njega te po tri takve na krajevima vitica, ispunjene su nijelom. Gotovo na cijeloj površini poklopca sačuvana je prevlaka od bijelog metala. Bronca. Inv.br. 3851. Dim. 31 x 4 mm. (T. I, 18)
41. Poklopac listolike kapsule sa malim nepravilnim završnim dijelom. Sitni rubni niz, prekinut je na potezima gdje bi se preklopio sa glavnim ukrasom sastavljenim od trostrukog para vitica, koje završavaju sa tri veće udubine ispunjene nijelom. Oštećen rub, nedostaje dio članka za zglob. Bronca. Inv.br. 3851. Dim. 21 x 4 mm. (T. I, 19)
  42. Poklopac listolike kapsule, kružno oblikovanog završnog dijela. Točkasti rubni niz uokviruje okomitu središnju brazdicu i oko nje obostrano raspoređene zakošene brazdice, u kojima je još mjestimično sačuvana nijelo ispunjena. Oštećen rub. Bronca. Inv. br. 3851. Dim. 29 x 4 mm. (T. I, 20, T. III, sl. 7)
  43. Poklopac listolike kapsule kao prethodni, sa zaobljenim završnim dijelom i sa ukrasom dvostrukog para vitica smještenih oko središnje okomice — izvedenih, kao i rubni okvir, u točkastim nizovima. Na površini su sačuvani dijelovi bijele metalne prevlake. Nedostaje trn. Bronca. Inv.br. 3851. Dim. 30 x 4 mm.
  44. Poklopac listolike kapsule kao prethodni. Ukrašen od točkastih nizova sačinjava dvostruki par djelomično spojenih vitica, sa rubnim okvirom. Na površini su još sačuvani dijelovi metalne prevlake. Oštećen članak zgloba. Bronca. Inv.br. 3851. Dim. 28 x 3 mm.
  45. Poklopac listolike kapsule kao prethodni. Od točkastog ukrasa vidljiv je samo rubni niz. Bronca. Inv.br. 3851. Dim. 29 x 4 mm.
  46. Poklopac listolike kapsule kao prethodni. Točkasti nizovi obrazuju dva para uokvirenih vitica, srololiko postavljenih oko središnje okomice. Površina je oštećena, neravna i nagrižena. Nedostaje dio članka zgloba. Bronca. Inv.br. 3851. Dim. 25 x 3 mm.
  47. Poklopac listolike kapsule kao prethodni, sa točkastim ukrasom koji se samo nejasno nazire. Nedostaje završni dio. Bronca. Inv.br. 3876. Dim. 15 x 4 mm.
  48. Donji dio listolike kapsule sa tri otvora u dnu i sa dva u okomitoj stijenci. Napukao. Bronca. Inv.br. 3880. Dim. 31 x 3 mm.
  49. Donji dio listolike kapsule poput prethodnog. Bronca. Inv. br.: nečitak. Dim. 29 x 3 mm.
  50. Donji dio listolike kapsule poput prethodnih. Bronca. Inv.br. 3880. Dim. 30 x 4 mm.
  51. Donji dio listolike kapsule poput prethodnih. Rombično oblikovani završni dio malo je pomaknut iz središta. Oštećen rub, nedostaje dio članka zgloba. Bronca. Inv.br. 3880. Dim. 27 x 5 mm.
  52. Donji dio listolike kapsule poput prethodnih. Deformiran, napuklih rubova. Bronca. Inv.br. 3876. Dim. 30 x 3 mm.
  53. Donji dio listolike kapsule poput prethodnih, sa dva otvora u okomitoj stijenci i samo sa dva otvora u dnu. Oštećen u završnom i rubnom dijelu. Bronca. Inv.br. 3880. Dim. 23 x 3 mm.
  54. Donji dio listolike kapsule kao prethodni, sa dva otvora u okomitoj stijenci i tri otvora u dnu. Nedostaje dio članka zgloba. Bronca. Inv.br.: nečitak. Dim. 20 x 3 mm.
  55. Listolika kapsula sa ukrasom utisnutih kružica na donjem dijelu poklopca te sa prstenastim vanjskim i kružnim unutarnjim ležištem za emajl, na njegovom gornjem dijelu. Bronca. Dulj. 32 mm. Preuzeta: Sellye: 84, T. XV, 19. (T. II, 21)
  56. Poklopac listolike kapsule nareckanih rubova, sa kružnim završnim dijelom. Trokutno, djelomično pregrađeno ležište je prazno, u prstenastom vanjskom ležištu zaostali su tragovi zelenog emajla, a centralno kružno ležište ispunjeno je ispucalom sivkastom masom. Bronca. Inv.br. 3855. Dim. 26 x 2 mm. Objavljen: Sellye, T. XV, 15. (T. II, 22, T. III, sl. 8)
  57. Poklopac listolike kapsule sa praznim prstenastim ležištem; u centralnom kružnom ležištu nalaze se tragovi zelenog emajla, a donje trokutno, djelomično pregrađeno ležište, sadrži ostatke emajla cinober nijanse. Nedostaje dio članka zgloba i završni dio sa trnom. Bronca. Inv.br. 3057. Dim. 24 x 4 mm. (T. II, 23)
  58. Poklopac listolike kapsule sa praznom kružnom udubinom na završnom dijelu, koji ima naznačena rubna istaknuća. Trokutno ležište u donjem dijelu ispunjeno je masom neodređive boje, vanjsko prstenasto ležište je prazno, a u centru unutarnjeg kružnog polja nalazi se pravilna perforacija. Nedostaje gornji dio sa člankom zgloba. Bronca. Inv.br. 3879. Dim. 27 x 2 mm (T. II, 24)
  59. Poklopac listolike kapsule mjestimično nareckanog vanjskog ruba, sa nepravilnim rubnim istaknućima iznad završnog dijela, koji je ukrašen trostrukom koncentričnom brazdicom. Prstenasto i ono donje dvokrako oblikovano ležište — prazni su, a u središnjem kružnom polju nalazi se nepravilan veći otvor. Nedostaje pločasti članak zgloba. Bronca. Inv.br. 3879. Dim. 31 x 3 mm. (T. II, 25)
  60. Poklopac listolike kapsule sa nepravilnim završnim dijelom. Donje trokutno ležište sadrži ostatke prašinaste materije sive boje, kakva se nalazi i u jedanaest malih trokutnih ležišta vanjskog prstenastog pojasa, a samo je dvanaesto još ispunjeno plavim emajlom. Unutarnje malo pojasno ležište djelomično sadrži cinober emajl. Minijaturno kružno polje u središtu, predstavlja zaravnjenu metalnu plohu. Nedostaje članak zgloba. Bronca. Inv. br. 3874. Dim. 29 x 3 mm. (T. II, 26)
  61. Poklopac listolike kapsule poput prethodnog, sa parom oštih rubnih istaknuća, koja se ponavljaju i na nepravilnom završnom dijelu. U

- jednome od deset malih trokutnih ležišta vanjskog pojasa, sačuvan je ostatak plavog emajla, dok su u preostalima — kao i u unutarnjem prstenastom ležištu — sačuvani samo ostaci sivkasto bijele materije. Centralna kružna udubina i trokutno ležište na donjem dijelu poklopca sadrže ostatke materije smeđe boje. Na dijelu površine vidljivi su ostaci bijele metalne prevlake. Zglobni članak je iskrivljen. Bronca. Inv. br. 3855. Dim. 33 x 5 mm. (T. II, 27, T. III, sl. 9)
62. Poklopac listolike kapsule nareckanog ruba i kapljasto oblikovanog završnog dijela. Vanjsko ležište, na više mjesta sadrži ostatke plavo-zelenog emajla, a unutarnje — uokvireno pregradom približno srolike forme sa duboko unutra svijenim krajevima — još je u potpunosti ispunjeno emajlom karmin nijanse. Ispod donjeg okomitog produžetka unutarnje pregrade, nalazi se mala kružna metalna izbočina. Bronca. Inv. br. 6251. Dim. 39 x 4 mm. (T. II, 28, T. III, sl. 10)
63. Poklopac listolike kapsule kao prethodni, sa drugačijim donjim završetkom inače jednako oblikovane unutarnje pregrade. I unutarnje i vanjsko ležište sada su prazni. Nedostaje dio zglobnog članka i trn. Bronca. Inv.br. 5654. Dim. 39 x 4 mm. (T. II, 29)
64. Poklopac listolike kapsule nareckanog ruba i oblog završnog dijela. Unutarnja ravna okomita pregrada razdvaja se gore u dva zaobljena dijela u vidu arkada. U desnom donjem arkadnom ležištu sačuvani su tragovi zelenog emajla, a u gornjem — uz ostatke zelenog, nalaze se i mrljice crvenog emajla. Oštećen članak zgloba. Bronca. Inv.br. 3874. Dim. 25 x 3 mm. (T. II, 30)
65. Poklopac listolike kapsule kao prethodni. Bronca. Dulj. 25 mm. Preuzet: Sellye: 84, T. XV, 21. (T. II, 31)
66. Listolika kapsula sa emajl ukrasom, slična prethodnim komadima, ali sa drugačijom formom unutarnjih pregrada. Bronca. Preuzeta: Sellye: 85, T. XV, 24. (T. II, 32)
67. Poklopac listolike kapsule mjestimično nareckanog ruba. Unutarnjom pregradom, koja prati liniju poklopca, oblikovana su tri ležišta, od kojih su dva vanjska lagano povijena. U obadva vanjska ležišta nalaze se ostaci blijedo zelenog emajla, dok je unutarnje ležište još djelomično ispunjeno emajlom cinober nijanse. Bronca. Inv.br. 3856. Dim. 28 x 4 mm. (T. II, 33, T. III, sl. 11)
68. — 69. Dvije listolike kapsule — druga sa blagim rubnim istaknućima — koje u rozetasto složenim ležištima nose emajl ispunu. Bronca. Dulj. 29 mm. Preuzete: Sellye: 84, T. XV, 12, 13. (T. II, 34, 35, T. III, sl. 12)
70. Listolika kapsula kao prethodne, sa dva otvora u okomitoj stijenci i sa tri otvora u dnu donjeg dijela. Na poklopcu se nalazi šest laticasto oblikovanih udubina, pravilno lomljenih zupčastih rubova, u kojima je djelomično još sačuvan — naizmjenično slagani — crni i zeleni emajl, dok je centralna kružna udubina ispunjena zelenim emajlom iste nijanse. Oštećena površina. Bronca. Inv.br. 3876. Dim. 21 x 5 mm. (T. II, 36)
71. Donji dio kapsule uskog dna i zakošene okomite stijenske, koja je izražena i na završnom dijelu gdje bi se inače trebao nalaziti valjkasti nastavak, dok je broj i smještaj malih otvora standardan. Na osovini zglobnog pregiba sačuvan je i srednji članak od poklopca. Oštećen. Olovo. Inv.br. 3860. Dim. 36 x 5 mm. (T. II, 37)
72. Donji dio kapsule sličan prethodnom, sa istim brojem otvora ali nepravilnog oblika. Na završnom dijelu, okomita stijenka je samo sužena. Iskrivljen i napukao komad. Olovo. Inv.br. 3868. Dim. 33 x 6 mm.
73. Donji dio kapsule (?) sa par otvora u okomitoj stijenci i sa tri nepravilna proboja u dnu. Prednji završni dio je sasvim ravan, a okomita stijenka na tom je mjestu snižena. Umjesto zglobnih postranih članaka, na stražnjem dijelu nalazi se horizontalna prečka. Oštećen. Olovo. Inv.br. 3860. Dim. 30 x 6 mm. (T. II, 38)
74. Kapsula približno trokutnog oblika sa dva otvora u okomitoj stijenci i tri otvora u dnu te sa velikom kružnom udubinom u valjkasto oblikovanom završetku donjeg dijela. Na poklopcu, koji završava kružnom pločicom sa trnom, nalazi se pet udubljenih ležišta za emajl ispunu. U gornjem srednjem ležištu — sličnom klepsidri, sačuvana je materija žućkaste boje, a obadva postrana kružna ležišta sadrže sivkastu masu. Razvučeno polukružno ležište na sredini poklopca, sasvim je ispunjeno emajlom svjetlo zelene boje, dok se u desnom gornjem kutu trokutnog ležišta na donjem dijelu poklopca, naziru tragovi cinober emajla. Poklopac je malo iskrivljen. Bronca. Inv. br. 3867. Dim. 34 x 8 mm. Objavljena: Sellye, T. XV, 33. (T. II, 39)
75. Rombična kapsula sa dva otvora u okomitoj stijenci i sa tri otvora u dnu donjeg dijela te sa valjkastim završetkom. Poklopac nareckanog ruba, sa dva okvirna rombična ležišta i sa centralnim ležištem iste forme, završava kružnom pločicom. U njegovom vanjskom ležištu sačuvano je pet segmenata plavog emajla te jedan segment sa tragovima bijele tvari, dok su unutarnje i centralno ležište prazni. Srednji pločasti članak zglobnog pregiba je oštećen, a onaj desni odlomljen. Bronca. Inv.br. 3861. Dim. 30 x 6 mm. Objavljena (?): Sellye, T. XV, 40. (T. II, 40, T. III, sl. 13)
76. Rombična kapsula kao prethodna. Na poklopcu pravilno nareckanog ruba, nalaze se tri ležišta za emajl. Veliko vanjsko ležište i minijaturno kružno u središtu poklopca, sada su prazni, a malo prstenasto unutarnje ležište još sadrži ostatke svjetlo zelenog emajla. Bronca. Inv.br. 3865. Dim. 30 x 7 mm. Objavljena (?): Sellye, T. XV, 38. (T. II, 41, T. III, sl. 14)

LITERATURA

- ALFÖLDI, M., 1957, »Schmucksachen«. U: grupa autora, »Intercisa (Dunapentele) II, Geschichte der Stadt in der Römerzeit«, *ArchHung* XXVI.
- BÖHME, A., 1972, »Die Fibeln der Kastelle Saalburg und Zugmantel«, *SaalbJb* 5, XXIX.
- COLLINGWOOD, R. G. i RICHMOND, I., 1969, *The Archaeology of Roman Britain*.
- Dediščina, 1979, *Rešena dediščina Ljubljane*, Mestni muzej Ljubljana, Ljubljana.
- HORVAT, M., 1983, »K rimskim fibulam iz Rabelčje Vasi u Ptuj«, *AVes* XXIII.
- KELLNER, I., 1895, »Rimski građevni ostanci na Ilidžama kod Sarajeva«, *GZMS* VII.
- NEDVED, B., 1981, »Nakit rimskog razdoblja«. U: grupa autora, »Nakit na tlu sjeverne Dalmacije od prapovijesti do danas«.
- SARIA, B., 1923, »Arheološka istraživanja u oblasti starog Poetovia«, *Starinar* III, 1.
- Saalb. Jahrb., 1930: *SaalbJb* VII.
- SCHINDLER, R., 1986, *Führer durch das Landesmuseum Trier*.
- SELLYE, I., 1939, »Les bronzes émaillés de la Pannonie romaine«, *DissPann* II, 8.
- SIVEC, I., 1983, »Kovinski in košćeni predmeti«. U: grupa autora, »Starokršćanski center v Emoni«, *Katalogi in monografije* 21.
- TOLL, N. P., 1949, »Fibulae«. U: T. G. Frisch i N. P. Toll, »Excavation at Dura-Europos IV. The Bronze Objects«, Fasc. 1.
- ULBERT, G., 1959, »Die römischen Donau-Kastelle Aislingen und Burghöfe«, *Limesforsch* I.
- ULBERT, G., 1969, »Das frühromische Kastell Rheingönheim«, *Limesforsch* 9.
- ULBERT, G., 1971, »Römische Bronzeknöpfe mit Reliefverzierung«, *FSVRM* 19.
- UNZ, C., 1974, »Römische Funde aus Windisch im ehemaligen Kantonalen Antiquarium Araau«, *JahresberGPV* 1973.
- VIKIĆ, B. i GORENC, M., 1958, »Arheološka istraživanja antiknog kupališta u Varaždinskim Toplicama od 1953. do 1955.«, *VAMZ* III, 1.
- WALKE, N., 1965, »Das römische Donaukastell Straubing-Sorvidurum«, *Limesforsch* 3.

SUMMARY

SEAL BOXES FROM SISAK

In this paper seventy-six complete or partial seal boxes from Sisak, kept in the Archaeological Museum in Zagreb, are published. Of the forty-one examples illustrated on plates, eight have already been published, while seven are taken from I. Sellye's, 1939 publication on enamel bronzes. The boxes consist of a lower recipient part which has round or semi-round openings on the base and on the vertical sides; this lower part is connected with the lid by a joint. The boxes can be divided into several smaller groups, on the basis of shape as well as according to the variety of decoration on the lid.

1. Rectangular seal boxes (T. I,2, T.III,1,2) have extending connected wires at the joint and deep vertical sides, which overlap when closed. Example no.1 has also triangular openings on the front, and cut angles, whereas the outer edge on no. 2 is everted. This type of box occurs also on other sites (Museo archeologico Firenze; Ulbert 1969: T.4,25, 27; Sivec: T.40,32) and probably belongs to the first century and later.

2. T.I,3,4, T.III,sl.3 are oval-shaped seal boxes. The first has a tubular joint made in three parts and a spoon-shaped box. The flat lower parts of no. 4 and cat. no. 5 lack the elements of the joint and they might perhaps have been discarded. Such boxes do not have parallels from other sites thus precise dating is impossible.

With the exception of the rectangular and oval boxes, all others have narrow three-part hinges.

3. Round seal-boxes. T.I,5-14, T.III,4-6 may be divided into two basic types.

a. Twenty-three examples constitute this type; six are complete seal-boxes, seven are lids and ten are lower parts (nos. 5-8 and cat. no. 9-18, 20-28). The type is characterised by more or less (or not at all (no.6)) emphasized vertical sides to the lid and a lid whose surface is either smooth or divided by double concentric ribs; the lid has a central semi-circular rivet made of white metal and is covered with metal slip which remains on cat. no. 15. The large example no. 8 is somewhat different; on a slightly rounded lid are engraved grooves instead of ribs. Such seal boxes are known from various sites (Nedved, sl. 2,91; Sellye, T. XV,1,3; Ulbert, 1969, T.41,21-23). They belong to the first century and later.

The lower parts of seal boxes T.I,9 and cat. no. 30,31 are different to the rest with their cylindrical ends which are separated from the vertical side in the manner of the noses of lucernae. This is the characteristic feature of enamelled round seal boxes. Without the lids, the determination of the type, as well as the dating of these examples remains uncertain.

b. Round enamelled seal boxes nos. 10-14 have lids without vertical sides. They have a plate-shaped ending with the hinge pin and the corres-

ponding recess for the hinge-pin on the end of the lower, cylindrical part. Example no. 10 has only one ring layer along the large round inner layer; the rest of the examples nos. 11 – 14 have two ring layers and a smaller central one. The enamel was laid in alternate bicoloured segments. Round enamelled seal boxes occur relatively often (Sellye, T. XV, 8–10; Alföldy, T.LXXVIII, 14; Walke, T.111, 29,30), and, because of the complex ornament of polychrome enamel, they are placed in the second, and, partially, third centuries.

4. Leaf-shaped seal boxes T. I,15–20, T.II, 21–36, T.III, sl. 7–12 constitute two groups, according to the ornamentation.

a. The first homogeneous group encompasses boxes whose lids have no vertical sides. There are eighteen examples of which three are complete (nos. 15–17), eight are lids (nos. 18–20, cat. no. 43–37) and seven are lower parts (cat. no. 48–54). A characteristic feature is punched decoration with niello filling, which is partly preserved in grooves and larger depressions, white metal slip, still preserved on nos. 15, 18 and cat. no. 43, 44. The most common decoration is a curled motif, occasionally are found angled grooves which imitate ribs of leaves (no. 20) as well as engraved or large birds in punched decoration (no. 15). Such leaf-shaped seal boxes belong to the first century, and apart from Sisak only one such lid, decorated with punched curled shapes from Windisch has been noted and interpreted as a pendant (Unz 1974; 25, Abb. 12, 135).

b. Enamelled leaf-shaped seal boxes nos. 21–36 have lids without vertical sides and hinge-pin at the end. Example no. 27 also has a partly-preserved slip of white metal. These boxes show greater variety in the design of the partitions on the lid in order to accommodate the enamel.

— Examples nos. 21–25 have a border section — as well as a round central one — in which enamel was laid in segments, various colours directly next to each other. With the exception of no. 21, all others have either a triangular section on the bottom part of the lid (no. 24), which can also be partially partitioned (nos. 22, 23), or two angled sections, forming the letter »V« (no. 25). The large round sections on lids nos. 24, 25 did not have enamel decoration, but probably some additional metal ornament fixed through the central perforation. Similar examples are found elsewhere (Nedved, sl. 2, 74; Sellye, T. XV, 14).

— Nos. 26 and 27 have enamel laid in triangular sections on the ring-like outer band and a section of the same shape on the lower part of the lid. No. 26 has also a small inner ring-shaped field, whereas the miniature central round field is flattened in the middle. The middle part of the lid no. 27 has a round depression. There are three further such lids known from Sisak, and the same shape is noted in Hungary (Sellye: 84, T. XV, 16,17).

— The inner partitions on lids nos. 28, 29 are almost heartshaped. Inside they have bent endings. Enamel filled the areas inside and outside the

partition. A real heart-shaped partition, with an inner small round field is found on the seal box from Ptuj (Horvat, T. 2, 8) and is the closest parallel to the Siscian boxes.

— An inner vertical partition which branches off in a shape of the double arcade is found on lids nos. 30–32, with three fields for enamel. Seal boxes with arcade-shaped partitions have been noted on other sites (Saria, sl. 15; Nedved, sl. 2,75; Sellye, T.XV, 22 25).

— Example no. 33 has a unique type of partition. It contains an inner leaf-shaped and two side fields for enamel. A similar example is known from Straubing (Walke, T. 111,25).

— Seal boxes nos. 34–36 have six petal-like depressions with toothed edges, which carried bicoloured, alternately-set enamel; such a box is known from one other site (Sellye: 84).

With the exception of nos. 26, 27 which probably still belong to the first century, the rest of the leaf-shaped enamelled seal boxes belong to the second, and partially to the third centuries.

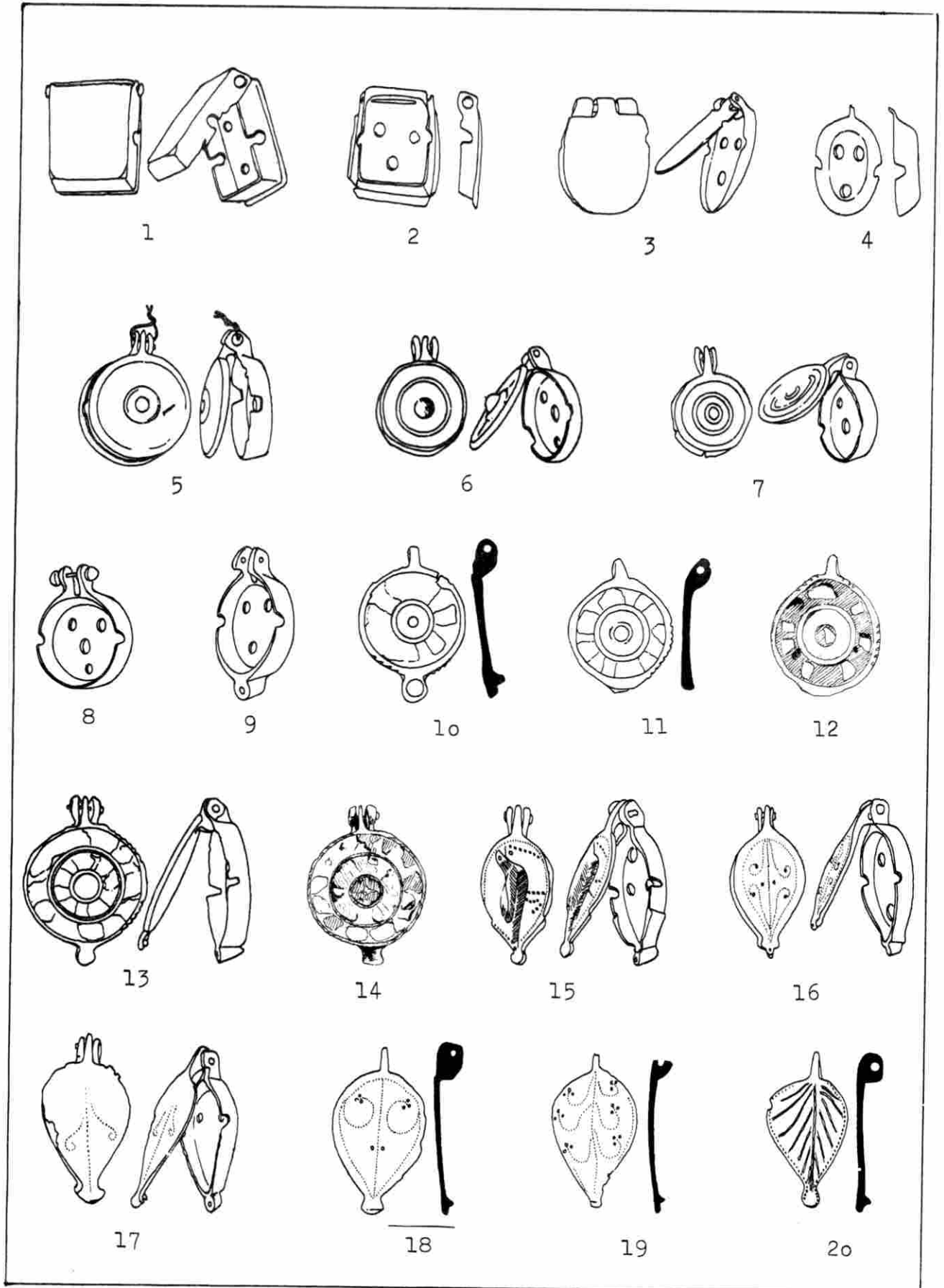
The lower parts, T. II, 37 — which have narrowed endings similar to the spouts of vessels, no. 38, which is shaped like a ladle with a fixed crossbar in the place of a hinge, and cat. no. 72, are most probably experimental or discarded pieces, for which no comparative material exists. All are constructed in a manner different from the rest.

5. The triangular seal box. T.II, 39 whose arrangement and shape of enamel has anthropomorphic connotations, is a unique example from the second and third centuries. Such a shape has not been found outside Sisak.

6. The rhomboid seal box. T. II, 40 has two harrow and one inner rhomboid field placed within a large rhomboid one. Rhomboid seal boxes, mostly with round central fields are also known from other sites (Sellye, T. XV, 34–37; 39; Walke, T.111, 31) and they, as well as the Siscian ones, are dated to the second and third centuries.

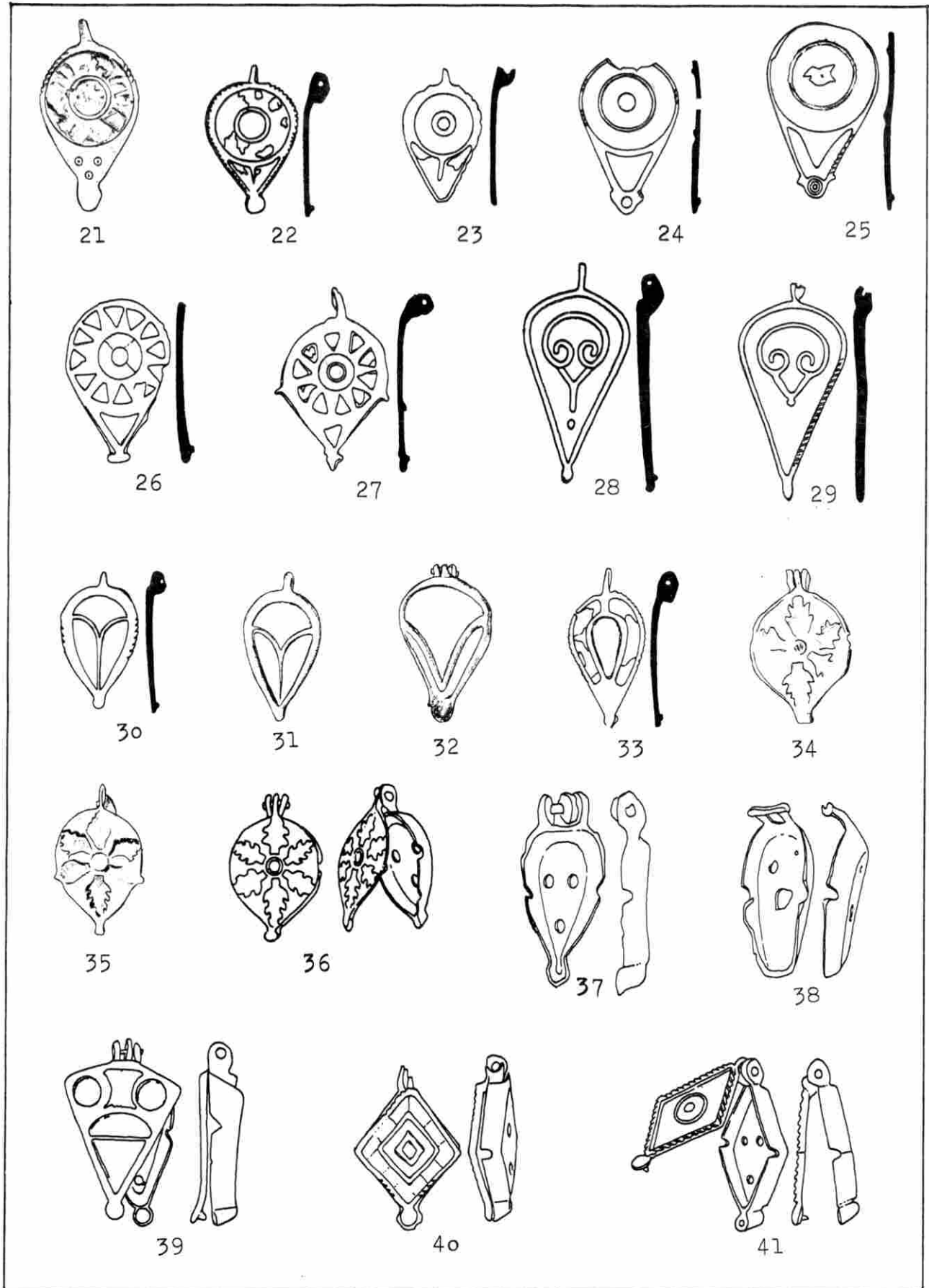
Seal boxes are miniature boxes which were used as to contain wax seals. They have been found mainly in forts, fortresses and military installations, as well as in baths, but only a moderate quantity has been found in civilian settlements. Their connection with the military is obvious not only from the sites where they were found, but also in their decoration. Punched nad niello ornament, as found on the Siscian examples from the first century (T. I, 15–20) is also present on military belt sets. For more precise determination of the purpose of these seal boxes, the possibility of their use for written documents and acknowledgements comes to mind. Although the material provides no proof for the theory, it does seem quite probable. Connection of seal boxes with competition or other types of acknowledgements can be seen in the fact that some lids bear the figure of Victoria (Ulbert, 1971: 289, Abb.7,2,3) who belongs to the decorative elements which often appear on other objects in the category of military insignia.

T. I.

T. II.

sl.1

sl.2

sl.3

sl.4

sl.5

sl.6

sl.7

sl.8

sl.9

sl.10

sl.11

sl.12

sl.13

sl.14